Pejović Dragana[*]

UDK: 176.5(497.11)
Pregledni rad
DOI 10.5937/ptp2001073P
Primljen: 12.11.2019.
Odobren: 04.02.2020.
Strana: 73–86

PRAVNI POLOŽAJ ŽENA U PROSTITUCIJI U SRBIJI KROZ ISTORIJU

REZIME: Pristup u pravnom regulisanju prostitucije za koji se opredeli država direktno se odražava na pravni položaj žena u prostituciji. U Srbiji su se različiti pristupi u pravnom regulisanju prostitucije smenjivali u kraćim ili dužim vremenskim intervalima sve do završetka II svetskog rata. Nakon II svetskog rata, uveden je prohibicionistički pristup koji je pretrpeo neznatne izmene tokom vremena, ali je sa aspekta pravnog položaja žena u prostituciji ostao nepromenjen do danas.
Predmet analize u ovom radu je pravni položaj žena u prostituciji u periodu od druge polovine XIX veka do danas. Normativnom metodom analiziraće se odredbe pravnih propisa kojima je regulisana prostitucija u navedenom periodu u Srbiji. Glavni cilj istraživanja je da se sagleda istorija pravnog položaja žena u prostituciji u Srbiji.
Rezultati istraživanja pokazuju da su najzastupljeniji kroz istoriju, reglementacioni i prohibicionistički pristup, imali negativan uticaj na pravni položaj žena u prostituciji u Srbiji, te da je neophodno uvođenje abolicionističkog pristupa u cilju poboljšanja njihovog sveukupnog položaja.

***Ključne reči**: pravni položaj žena u prostituciji u Srbiji, pristupi u pravnom regulisanju prostitucije, prostitucija, prohibicionistički pristup, reglementacioni pristup.*

[*] Advokatkinja u Novom Sadu i doktorantkinja Centra za rodne studije, Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja (ACIMSI), Univerzitet u Novom Sadu, e-mail: adv.dragana.pejovic@gmail.com

1. Uvod

Odabrani pristup u pravnom regulisanju prostitucije neposredno određuje pravni položaj žena u prostituciji. U Srbiji su se kroz istoriju smenjivali reglementacioni i prohibicionistički pristup u regulisanju prostitucijie, dok je u jednom, izuzetno kratkom periodu, na snazi bio i abolicionistički pristup. Reglementacioni pristup karakteriše zakonsko regulisanje prostitucije koje omogućava ženama u prostituciji da se bave prostitucijom kao legalnom delatnošću, bez bojazni da će biti sankcionisane. Za razliku od reglementacionog pristupa, prohibicionistički pristup zabranjuje prostituciju, ona predstavlja nedozvoljenu delatnost, a sankcionisanju podležu najčešće žene koje se bave prostitucijom. Abolicionistički pristup karakteriše dekriminalizacija žena u prostituciji.

U radu se posebna pažnja poklanja istorijskim periodima u kojima je na snazi bio reglementacioni pristup, jer su pravnim propisima kojima je regulisana prostitucija neposredno bila propisana prava i obaveze žena u prostituciji, kao i drugih učesnika u vršenju prostitucije.

Kako bi se pružio uvid u hronološku retrospektivu pravnog i društvenog položaja žena u prostituciji u Srbiji, korišćeni su pravni propisi od druge polovine XIX veka do danas i stručna literatura.

Analiza pravnog položaja žena u prostituciji kroz istoriju podeljena je na tri perioda: period pre Prvog svetskog rata, period između dva svetska rata i period nakon Drugog svetskog rata.

2. Pravni položaj žena u prostituciji pre I svetskog rata

U Srbiji je pre I svetskog rata bio na snazi prohibicionistički model pravnog regulisanja prostitucije. Bavljenje prostitucijom bilo je inkriminisano Kaznenim zakonikom Knjaževine Srbije od 29. marta 1860. godine. Zaprećena zatvorska kazna za „ženske koje javni blud kao zanat provode“, kretala se u rasponu od 10 do 30 dana zatvora (čl. 365, st. 1, tač. 6 Kaznenog zakonika Knjaževine Srbije). Odredbom ovog zakona propisano je i da se ne tuži muž žene koja „javno blud provodi“ (čl. 365, st. 1, tač. 10 Kaznenog zakonika Knjaževine Srbije). Prema odredbama Kaznenog zakonika Knjaževine Srbije, prostitucija se u ovom periodu vezivala isključivo za žene tj. zakonodavac nije ni ostavio mogućnost da muškarci „javni blud kao zanat provode.“

Uprkos prohibicionističkom pristupu, prostitucija se u Srbiji širila, posebno u većim gradovima.[1] Vlast je uočila da zakonsko rešenje ne daje očekivane rezultate pa je Ministarstvo unutrašnjih dela donelo Raspis PN 10072 dana 10. decembra 1871. godine „kako bi se stalo na put zaraznim bolestima i da se moral u narodu održi." Ovim raspisom zabranjuje se prisustvo žena u drumskim i seoskim mehanama i na drugim javnim mestima van varoši i varošica. Izričito se navodi da žena ne sme biti u navedenim objektima prisutna ni kao kuvarica ni kao sobarica (tač. 1). Ova odredba ukazuje na postojanje stava da prisustvo žena u mehanama podrazumeva vršenje prostitucije u ovim ugostiteljskim objektima. Prisustvo žena u službi kao kuvarica i sobarica dozvoljavalo se jedino u mehanama prve i druge klase u varošima i varošicama, jer je vladalo uverenje da tu dolaze gosti od kojih se može očekivati da će se od bluda „uzdržavati zarad održavanja zdravlja i morala" (tač. 2). Posredno se iz navedene odredbe zaključuje da je postojala potražnja za uslugama prostitucije u ugostiteljskim objektima, što objašnjava zašto je bilo neodgovarajuće zapošljavati u njima žene. Ukoliko se otkrije da žene u ovim objektima žive „nemoralnim životom" one su se mogle oterati, a vlasnicima bi se izricala zabrana uzimanja u službu kuvarica i sobarica (tač. 2). Istovremeno, sankcionisanje muškaraca koji su koristili seksualne usluge žena u ugostiteljskim objektima nije bilo propisano. Raspisom je bilo strogo zabranjeno u manjim mehanama, kafanama i drugim javnim mestima gde se okupljaju mladi uzeti u službu ženu (tač. 3).

Sa širenjem prostitucije, širile su se i venerične bolesti, što je podstaklo vlast na donošenje Zakona o uređenju sanitetske struke i čuvanju narodnoga zdravlja 1881. godine.[2] Na osnovu odredbe člana 23 ovog zakona, ministar unutrašnjih poslova imao je ovlašćenje da propiše pravila za sprečavanje širenja veneričnih bolesti. Pravilima se mogla propisati zatvorska kazna do mesec dana i novčana kazna u visini od 150 dinara za nepostupanje po pravilima. Istom odredbom propisano je da se menja odredba člana 365 Krivičnog zakonika Knjaževine Srbije, ukoliko bude protivna pravilima.

Pravila o regulisanju prostitucije doneta su 31. jula 1900. godine[3] u skladu sa kojim su stavljene pod sanitetsko-policijsku kontrolu sve žene koje se bave prostitucijom, što govori da je prostitucija bila isključivo ženska „delatnost."

---

[1] Radulović, D., (1986). Prostitucija u Jugoslaviji, Beograd, Zavod za izdavačku delatnost „Filip Višnjić", str. 171.

[2] Zakon o uređenju sanitetske struke i čuvanju narodnoga zdravlja, *Srpske novine*, br. 79/1881.

[3] Pravila o regulisanju prostitucije od 31. jula 1900. godine SBr. 6974.

Da se žena bavi prostitucijom smatralo se dokazanim u slučaju kada sama prijavi policiji da će raditi u nekoj prostitutskoj radnji ili ukoliko žena izjavi da će raditi kao sobarica, kuvarica, kasirka, podkasirka ili kirajdžika, a da će redovno dolaziti na lekarski pregled. Policijska vlast je smatrala dokazanim da se žena bavi prostitucijom i ako se to zaključi na osnovu prikupljenih podataka. Sanitetsko-policijska vlast je donosila pismeno rešenje o tome da li se žena bavi prostitucijom i da li joj je potreban lekarski pregled. Žena se i prinudnim putem mogla dovesti na lekarski pregled. Donošenjem rešenja kojim se utvrđuje da se žena bavi prostitucijom, ona se istovremeno stavljala i pod sanitetsko-policijski nadzor (tač. 1). Odredbe kojima se propisuje postupak prijave žena koje će se baviti prostitucijom kod državnih organa, imale su prvenstveno za cilj stavljanje žena u prostituciji pod medicinski nadzor radi sprečavanja širenja polnih bolesti. Pravila o regulisanju prostitucije nisu sadržala odredbe koje su propisivale istu obavezu za muškarce, što ukazuje da se smatralo da isključivo žene koje se bave prostitucijom prenose polne bolesti. Vlast je verovala da će podvrgavanjem isključivo žena u prostituciji prinudnim lekarskim pregledima uspeti da spreči širenje veneričnih bolesti.

Svim ženama koje su stavljene pod sanitetsko-policijski nadzor bilo je zabranjeno da posećuju javna mesta kao što su šetališta, parkovi, pozorišta, javne zabave ili koncerti. Takođe, ženama pod nadzorom bilo je zabranjeno da idu na ulicu nakon zalaska sunca, da primaju maloletnike, da stoje na otvorenim vratima ili prozorima svog doma, da privlače muškarce rečima ili znacima, da po ulicama šetaju u „neobično bezobraznom odelu" i da se voze otvorenim kolima (tač. 4). Ove odredbe nedvosmisleno govore da nije bilo poštovano pravo na dostojanstvo žena koje su se bavile prostitucijom, kao i da je ženama koje su se bavile prostitucijom bila ograničena sloboda kretanja. Na osnovu ovakvog odnosa prema ženama koje se bave prostitucijom može se izvesti zaključak da su Pravila o regulisanju prostitucije otvoreno diskriminisala žene u prostituciji u odnosu na korisnike usluga prostitucije.

Vlast je izdavala dozvole za otvaranje prostitutskih radnji, što je bio naziv za javne kuće. Uslov za otvaranje ove vrste radnje bila je pismena izjava i uplata propisane takse. Vlasnici prostitutskih radnji mogli su biti samo „srpski podanici". U prostitutskim radnjama nije se smeo prodavati alkohol. Uslov za žene koje su htele raditi u ovim radnjama bio je da nisu udate i da su starije od 18 godina. Ukoliko je žena bila iz druge države morala je posedovati putnu ispravu. Pre nego što će stupiti u prostitutsku radnju, policijski lekar vršio je pregled žene i na osnovu pregleda izdavao potvrdu. Vlasnik radnje je sa ženom morao imati zaključen ugovor u kom se navodi da u slučaju spora između žene koja će se baviti prostitucijom u radnji i vlasnika radnje odlučuje

policijska vlast. Vlasnik nije smeo od žena uzimati novac koji je on dužan da daje za njihovu bolničku kasu, kao ni novac za kaznu koju je njemu izrekla policijska vlast (tač. 5).

Žene koje su se nalazile pod sanitetsko-policijskim nadzorom bile su u obavezi da se dva puta nedeljno podvrgavaju lekarskom pregledu. Žena koja neopravdano ne dođe na pregled mogla je biti kažnjena pritvorom do 4 dana ili novčanom kaznom, koju je, novčanu kaznu, snosio i vlasnik radnje (tač. 9). Propisivanjem obaveznih lekarskih pregleda vršena je povreda prava na dostojanstvo i fizički integritet žena u prostituciji. Ovim odredbama vršena je i diskriminacija žena u odnosu na korisnike usluga prostitucije, jer za njih kao učesnike u prostituciji, ista obaveza nije bila propisana.

Žene koje su se na ulicama i drugim javnim mestima bavile prostitucijom mogle su se kazniti novčanom kaznom ili kaznom do 30 dana policijskog pritvora (tač. 14). Nad ženama koje se bave prostitucijom sanitetsko-policijski nadzor ukidan je u slučajevima da policijska vlast u roku od tri meseca ne dobije podatak da žena bludniči, ako se žena uda ili ako se dokaže da se izdržava drugim poštenim poslom.

Žena je javnu kuću mogla napustiti po slobodnoj volji, u čemu je vlasnik nije smeo sprečavati, dok je policijska vlast imala obavezu da pruži pomoć takvoj ženi sve u cilju da dođe do zarade drugim poštenijim poslom (tač. 16). U praksi se pokazalo da vlasnici javnih kuća nisu poštovali Pravila o regulisanju prostitucije, a zahvaljujući podmićivanju policije, imali su svu vlast nad ženama koje su se bavile prostitucijom.[4]

3. Pravni položaj žena u prostituciji između dva svetska rata

Nakon I svetskog rata ministar narodnog zdravlja, u cilju sprečavanja širenja veneričnih bolesti, 1919. godine propisao je Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti u Beogradu (u daljem tekstu: Privremena pravila)[5], kojima je regulisana i prostitucija. Stupanjem na snagu Privremenih pravila 1. marta 1919. godine, za Grad Beograd su prestala važiti Pravila o regulisanju prostitucije od 31. jula 1900. godine (tač. 30, st. 3).

Privremenim pravilima propisan je prinudni pregled i lečenje u bolnici ili ambulanti za „sve ono ženskinje za koje je dokazano da sprovodi blud ili je krajnje nevaljalog vladanja, kao i ono za koje ima sumnje na oboje“ (tač.

[4] Radulović, D., op. cit. str. 173.

[5] Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti u Beogradu, *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 10/1919.

7, st. 1, podtač. 1)). Prinudno lečenje bilo je propisano i za žene koje budu uhvaćene u bludničenju, a lekarskim pregledom se utvrdi da su zaražene (tač. 7, st. 1, podtač. 2)). Prostitutkom se proglašavala žena koja „polno opšti sa više ljudi za novac, tj. bludniči ili bludno živi" (tač. 8). Da žena „bludniči" smatralo se dokazanim kada se žena sama prijavi na redovne lekarske preglede, kao i kada se, prema prikupljenim podacima, utvrdi kao dokazano da žena „bludniči" (tač. 11). U skladu sa navedenim, zaključuje se da je prema Privremenim pravilima za suzbijanje veneričnih bolesti, „prostitutka" mogla biti samo osoba ženskog pola, odnosno da je prostitucija bila „rezervisana" samo za žene. Dokazivanje da je žena „prostitutka" vršeno je od strane sanitetske ili policijske vlasti, vodeći računa o moralu, verskim običajima i, posebno, „čuvajući svetinju porodičnog domaćeg života" (tač. 12, podtač. a.)). Sanitetska ili policijska vlast vodila je evidenciju o pismenim tužbama, prijavama lekara ili usmenim prijavama koje su podnošene protiv žena, a na osnovu kojih su donošena rešenja da žena „bludno živi" (tač. 12 podtač. b.)). Kada se nakon sprovedenog postupka utvrdi da se žena bavi bludničenjem, kažnjavala se zatvorskom kaznom u trajanju od 15 do 30 dana, iz razloga što nije sama izjavila da će redovno dolaziti na lekarske preglede a bludničila je (tač. 12 podtač. g.)). Osim žena koje bludniče, pod sanitetski nadzor stavljane su i sluškinje koje su radile kod žena za koje je utvrđeno da bludniče, a za koje se zna ili se osnovano sumnja da pomažu u bludničenju (tač. 13, st. 1, podtač. 2)).

Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti su još jedan u nizu propisa kojim se bavljenje prostitucijom vezuje isključivo za žene. Žene koje su bile proglašene za žene u prostituciji stavljane su pod sanitetski nadzor (tač. 9). Stavljanje pod sanitetski nadzor podrazumevalo je obavezne odlaske na besplatne lekarske preglede dva puta nedeljno (tač. 16) i obezbeđivanje da stan žene koja se bavi prostitucijom ispunjava određene higijenske uslove, kako korisnici ne bi došli u opasnost (tač. 10, st. 1, podtač. 2)). Vlast je kontrolisala da li žena koja se bavi prostitucijom poštuje pravila koja dobije od sanitetske i policijske vlasti (tač. 10). Za ženu koja ne dođe na lekarski pregled bila je propisana kazna zatvora u trajanju od 15 do 30 dana, a ista kazna propisana je i za onog ko je prikrivao ženu (tač. 17). Kazna zatvora u trajanju od 15 do 30 dana izricana je ženi u prostituciji pod sanitetskim nadzorom i u slučaju da je usled bolesti sprečena da ode na lekarski pregled, a pismeno ne obavesti ambulantu da nije u mogućnosti da dođe (tač. 18, st. 1 i st. 2). Maksimalna kazna zatvora u trajanju od 30 dana izricana je u slučaju da je žena nedolaskom u ambulantu htela prikriti veneričnu bolest (tač. 18, st. 3).

Prostitucijom se mogla baviti samo žena koja je navršila osamnaest godina i koja ne boluje od zarazne bolesti (tač. 14). Stavljanje pod sanitetski nadzor značilo je i obaveznu prijavu promene stana u roku od 24 časa, kao i ograničenu slobodu kretanja van Beograda bez prethodne dozvole vlasti (tač. 19). Žene u prostituciji pod sanitetskim nadzorom mogle su da posećuju samo one javne lokale za koje dobiju dozvolu od vlasti (tač. 21, st. 1, podtač. a)). Na osnovu Privremenih pravila za suzbijanje veneričnih bolesti, ženama u prostituciji bilo je zabranjeno da se okupljaju u grupama na javnim i otvorenim mestima (tač. 21, st. 1, podtač.b)), nisu smele primati „nezrele i nesamostalne mladiće" (tač. 21, st. 1, podtač. v)), a postojala je i zabrana da se na vratima i prozorima svojih stanova pojavljuju nedovoljno ili nepristojno obučene (tač. 21, st. 1, podtač. g)), da „primamljuju" muškarce rečima ili znacima, kao i da se na ulicama i javnim mestima raskalašno ili nepristojno ponašaju (tač. 21, st.1, podtač. d)). Ženama je, takođe, bilo zabranjeno da više od dve stanuju u jednom stanu ili više od četiri u jednom dvorištu (tač. 21, st. 1, podtač. đ)), a takođe im je bilo zabranjeno da stanuju u zgradama gde su kafane, gostionice ili hoteli, bilo kao sobarice ili pod kakvim drugim imenom (tač. 21, st. 1, podtač. e)), kao i da stanuju kod muškaraca samaca ili gde borave maloletna lica (tač. 21, st. 1, podtač. ž)).

Lica koja su izdavala stanove ženama pod sanitetskim nadzorom mogla su naplaćivati samo kiriju, dok im je bilo zabranjeno da imaju učešća u njihovoj zaradi (tač. 22). Lica koja povrede propisana pravila, kažnjavala je policijska vlast kaznom zatvora u trajanju od 5 do 30 dana (tač. 28). Na osnovu ovih pravila, sanitetski organi i policijski činovnici mogli su u svako doba dana i noći ući u stan žena pod sanitetskim nadzorom, da bi se uverili da postupaju po odredbama pravila (tač. 23). Sanitetski nadzor trajao je dok ga pismenim rešnjem ne ukine sanitetska ili policijska vlast. Za ženu za koju tokom tri meseca policijska ili sanitetska vlast „ne dobije nikakvu pouzdanu sumnju da bludniči, ili ako se uda", ukidan je sanitetski nadzor (tač. 24, st. 1). U slučaju posebnih okolnosti, sanitetski nadzor se mogao ukinuti i pre isteka roka od tri meseca (tač. 24, st. 2) međutim, u Privremenim pravilima se ne navode taksativno koje su to posebne okolnosti. Ako se naknadno dokaže da je sanitetski nadzor ukinut obmanom žene koja se bavi prostitucijom te da se ona tajno bavi prostitucijom, kažnjavala se zatvorskom kaznom u trajanju od 30 dana i opet je stavljana pod sanitetski nadzor. Žena stranog državljanstva se u ovom slučaju proterivala iz države (čl. 25).

Privremena pravila propisivala su obavezu za žene pod sanitetskim nadzorom da imaju knjižicu pod nazivom „sanitetska isprava" koja je sadržala i njihovu fotografiju. U ispravi su bila odštampana Privremena pravila i

uputstvo za čuvanje od zaraze (tač. 26, st. 1). Prilikom svakog pregleda lekari su u knjižicu upisivali zdravstveno stanje žene (tač. 26, st. 2). Troškove lečenja žena u bolnici snosio je sanitetski fond (tač. 26, st. 3). Potkazivači koji bi dokazali da neko postupa protiv ovih pravila, da se neka žena krišom bavi prostitucijom ili da joj neko pomaže u prostituciji, dobijali su novčanu nagradu. Iznos se naplaćivao od potkazanog lica, a ukoliko ono nema da plati, plaćao se iz kredita Ministarstva narodnog zdravlja za suzbijanje zaraznih bolesti (tač. 27). Svakoga ko bi prekršio ova pravila policijska vlast kažnjavala je zatvorskom kaznom u trajanju od 5 do 30 dana, osim u slučajevima kada je Privremenim pravilima propisna druga kazna (tač. 28). Presude i rešenja donosili su šef ambulante i policijska vlast, a presude su izvršavane odmah (tač. 30, st. 1). Rok za žalbu iznosio je tri dana od dana saopštenja presude, a žalbu je razmatralo Ministarstvo narodnog zdravlja (tač. 30, st. 2).

Na osnovu odredaba Privremenih pravila stvara se jasna slika o diskriminaciji i stigmatizaciji žena u prostituciji. Privremenim pravilima ženama u prostituciji su uskraćivana ljudska prava i osnovne slobode, a pre svega: pravo na dostojanstvo, pravo na psihički i fizički integritet, pravo na slobodu kretanja i nastanjivanja. Cilj donošenja Privremenih pravla je bio očuvanje zdravlja i morala u društvu ali promovisanjem dvostrukih standarda, jer se na muškarce kao korisnike nijedna odredba Privremenih pravila nije odnosila.

Vlast je ubrzo uvidela da Privremena pravila nisu zaživela te je iste godine, pozivanjem na Pravila iz 1900. godine, dozvolila rad javnih kuća.[6] Uvođenjem Pravila iz 1900. godine, mere za sprečavanje širenja veneričnih bolesti ostaju usmerene prema ženama u prostituciji, jer su prema ovim pravilima samo žene u prostituciji imale obavezu da se podvrgavaju lekarskim pregledima.

Prostitucija je 1929. godine jedinstveno uređena Krivičnim zakonikom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za teritoriju cele države.[7] Uveden je sistem regulisanja prostitucije, koji je zabranjivao sve aktivnosti u vezi sa prostitucijom, kao i radnje koje se danas inkriminišu kao trgovina ljudima u cilju eksploatacije prostitucije.[8] Krivičnim zakonikom nije bilo propisano kažnjavanje žena koja se bave prostitucijom. U tom pogledu Čulinović navodi: „Prostitucija sama za sebe više je nesreća, nego delikt. I zato je naš Krivični zakon zauzeo sasvim umesno stanovište kada nije normirao kaznu

[6] Radulović, D., op. cit. str. 176.

[7] Krivični zakonik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 33/1929.

[8] Ibid., čl. 278-283.

za samu ženu, prostitutku, nego za njezine pomagače, i one, koji je pri tomu najsvirepije iskorišćuju.“[9] Nakon toga donet je Zakon o suzbijanju polnih bolesti 1934. godine,[10] a Pravilnikom za izvršenje Zakona o suzbijanju polnih bolesti[11] prostitucija je definisana kao „vršenje polnog snošaja sa više lica za novac ili za sretstva iste vrednosti kao i vršenje polnog snošaja na način koji hudi javnom moralu“ (čl. 13, st. 1). Pravilnikom je propisano da će se u roku od tri meseca od njegovog stupanja na snagu zatvoriti sve javne kuće, a ženama koje se bave prostitucijom oduzeti dozvole (čl. 13, st. 1). Nakon lekarskog pregleda, žene koje su imale zdravstvenih problema upućivane su na lečenje, dok su zdrave žene odlazile „na redovna zanimanja“ ili u specijalne domove (čl. 13, st. 2). U skladu sa odredbama Pravilnika, žene stranog državljanstva vraćene su u matične države (čl. 13, st. 2). Prohibicionistički model regulisanja prostitucije ostao je na snazi do 1941. godine, kada je ponovo došlo do otvaranja javnih kuća, odnosno do uspostavljanja reglementacionog sistema.[12]

4. Pravni položaj žena u prostituciji nakon II svetskog rata do danas

Nakon II svetskog rata došlo je do promene u regulisanju prostitucije. Stupanjem na snagu Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira NR Srbije 1949. godine,[13] ponovo je uveden prohibicionistički sistem regulisanja prostitucije koji je i danas na snazi. Značajna novina je to što se menja terminologija, tako da je sada izvršilac prekršaja „lice“ a ne „žena“ ili „ženska“, odnosno bavljenje prostitucijom se više ne vezuje isključivo za osobu ženskog pola (čl. 2, tač. 14). Izvršilac prekršaja prostitucije kažnjavao se kaznom do tri meseca popravnog rada ili kaznom lišenja slobode do tri meseca (čl. 3, st. 1, tač. 1). Ukoliko se može osnovano zaključiti da će lice kažnjeno za prekršaj prostitucije nastaviti da vrši isti prekršaj, izvršni odbor sreskog ili gradskog (reonskog) narodnog odbora odnosno njegova komisija, u cilju prevaspitavanja, poslaće to lice na društveno koristan rad u vremenskom trajanju od šest meseci do dve godine (čl. 6, st.1). Protiv rešenja o upućivanju na društveno

9 Čulinović, F., (1934). Žena u našem krivičnom pravu, Beograd, Globus, str. 105.

10 Zakon o suzbijanju polnih bolesti 1934. godine, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 122/1934.

11 Pravilnik za izvršenje Zakona o suzbijanju polnih bolesti, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 141/1934.

12 Radulović, D., op. cit. str. 178.

13 Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 13/49, 34/56 i *Službeni glasnik SRS*, br. 2/67.

koristan rad lice ima pravo žalbe Ministru unutrašnjih poslova čije je rešenje po ovoj žalbi konačno (čl. 8, st. 2).

Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira koji je stupio na snagu 1969. godine,[14] nije doneo novine po pitanju pristupa u zakonskom regulisanju prostitucije. U skladu sa odredbama ovog zakona kazniće se lice koje se odaje prostituciji ili ustupa prostorije za vršenje prostitucije, kaznom zatvora do 30 dana (čl. 2, st. 1, tač. 13[15]). Razlika u odnosu na prethodni zakon, kada je u pitanju propisivanje prekršaja prostitucije, je ta što je ukinuta mogućnost izricanja kazne popravnog rada.

U Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Vojvodini 1970. godine donet je Zakon o prekršajima javnog reda i mira.[16] Prema odredbama ovog zakona, kazniće se lice koje se odaje prostituciji i lice koje ustupa prostorije za vršenje prostitucije. Propisana je alternativno novčana ili zatvorska kazna u trajanju do 30 dana (čl. 13). Propisano je i izricanje zaštitne mere za izvršioca ovog prekršaja, oduzimanje novca i predmeta pribavljenih ili nastalih prekršajem, kao i novca i drugih predmeta upotrebljenih za izvršenje prekršaja (čl. 25, st. 1). Strancu koji izvrši prekršaj može se izreći zaštitna mera udaljenja sa teritorije SFRJ u trajanju do tri godine (čl. 25, st. 2).

Zakon o javnom redu i miru Republike Srbije iz 1992. godine,[17] odredbom člana 14 propisivao je kažnjavanje lica koja se odaju prostituciji i lica koja ustupaju prostorije radi prostitucije. Zakon je propisivao istu kaznu zatvora do 30 dana i za lica koja se odaju prostituciji i za lica koja ustupaju prostorije radi prostitucije (čl. 14, st. 1 ZJRM).

Prohibicionistički model regulisanja prostitucije u Srbiji nakon II svetskog rata podrazumevao je prekršajno sankcionisanje lica koja se bave prostitucijom, a koja su u najvećem broju slučajeva žene. Korisnici usluga prostitucije, najčešće muškarci, nisu bili prepoznati kao izvršioci prekršaja. Zbog

[14] Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, *Službeni glasnik SRS*, br. 20/69, 39/69, 27/70, 49/70 i 11/75 i *Službeni glasnik RS*, br. 32/91.

[15] Zakonom o izmenama i dopunama zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 1975. godine, čl. 2, st. 1, tač. 13 promenjen je u čl. 2, st. 1, tač. 19, *Službeni glasnik SRS*, br. 11/75.

[16] Zakon o prekršajima javnog reda i mira, *Službeni list SAPV*, br. 8/70, 6/76, 10/76, 15/76, 22/84, 27/89, 32/89 i 37/89.

[17] Zakon o javnom redu i miru Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05-dr. zakon i 85/05-dr. zakon. Stupanjem na snagu ovog zakona prestao je da važi Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira (*Službeni glasnik SRS*, br. 20/69, 39/69, 27/70, 49/70 i 11/75 i *Službeni glasnik RS*, br. 32/91) i Zakon o prekršajima javnog reda i mira (*Službeni list SAPV*, br. 6/76, 10/76, 15/76, 22/84, 27/89, 32/89 i 37/89).

ovakvog zakonskog regulisanja prostitucije žene koje se bave prostitucijom snosile su teret zakonskog sankcionisanja, dok su muškarci, iako učesnici u prostituciji, ostajali nekažnjeni. Posmatrajući sa rodnog aspekta, navedeni način zakonskog regulisanja prostitucije promovisao je dvostruke standarde. Žene su bile sankcionisane zbog bavljenja prostitucijom, dok su muškarci, kao korisnici usluga prostitucije i svesni nekažnjivosti, posredno bili podržavani da koriste usluge žena u prostituciji.

Stupanjem na snagu Zakona o javnom redu i miru od 05. februara 2016. godine, izmenjen je postojeći prohibicionistički pristup u regulisanju prostitucije. U skladu sa odredbama ovog zakona, osim lica koja se odaju prostituciji i lica koja ustupaju prostorije radi vršenja prostitucije, sankcionišu se i lica koja koriste usluge prostitucije. Muškarci kao najčešći korisnici prepoznati su kao učesnici u prostituciji, odnosno kao izvršioci prekršaja prostitucije.

5. Uticaj aktuelnog prohibicionističkog pristupa na pravni položaj žena u prostituciji

U Zakonu o javnom redu i miru koji je stupio na snagu 05. februara 2016. godine (u daljem tekstu: ZJRM),[18] prostitucija je definisana kao pružanje seksualnih usluga uz naknadu koja može biti u novcu ili u drugoj vrednosti (čl. 3, st. 1, tač. 15 ZJRM). Inkriminisana su tri oblika ponašanja: odavanje prostituciji, korišćenje usluga prostitucije i ustupanje prostorija radi prostitucije (čl. 16, st. 1, ZJRM). Zakon propisuje iste kazne za lica koja se odaju prostituciji, lica koja koriste usluge prostitucije, kao i za lica koja ustupaju prostorije radi prostitucije (čl. 16, st. 1, ZJRM). Propisana je, alternativno, kazna zatvora u trajanju od 30 do 60 dana ili novčana kazna koja se kreće u rasponu od 50.000,00 do 150.000,00 dinara (čl. 16, st. 1 ZJRM). Zakonodavac je propisao jednake kazne za sve učesnike u prostituciji, na osnovu čega se može zaključiti da je njegov stav da svi učesnici treba da snose podjednaku odgovornost. Navedeno rešenje je pravično samo dok se ne uzmu u obzir motivi i položaj svih aktera u prostituciji. U praksi, žene u prostituciji se bave prostitucijom iz nužde, u cilju sticanja zarade za osnovne životne potrebe,[19] dok muškarci koji kupuju seksualne usluge u tome vide pre svega zadovoljstvo. Lica koja izdaju prostorije radi vršenja prostitucije najčešće to rade za

[18] Zakon o javnom redu i miru, *Službeni glasnik RS,* br. 6/16 i 24/18.
[19] Pavlović, S., Cvetinčanin-Knežević, H., (2018). U ime muškog naroda. Beograd, Autonomni ženski centar, str. 80.

nadoknadu te ostvaruju finansijsku dobit koristeći nepovoljan pravni položaj žena u prostituciji.

Istraživanja pokazuju da žene u prostituciji pružaju seksualne usluge i za 500 dinara,[20] tako da je nerealno očekivati da će žene u prostituciji moći da plate visoke iznose propisanih novčanih kazni. Zakonodavac je, pored visoke novčane kazne za odavanje prostituciji, propisao i oduzimanje imovinske koristi (čl. 26 ZJRM), što je sa aspekta žena u prostituciji apsurdna situacija. Ženi se oduzimaju novčana sredstva za preživljavanje, a istovremeno izriče visoka novčana kazna. Ovakvo zakonsko rešenje ženu neminovno vraća u prostituciju kako bi zaradila novac potreban za plaćanje izrečene novčane kazne. Osim oduzimanja imovinske koristi, uz kaznu se može izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta (čl. 25 ZJRM), što su najčešće prezervativi i kartice za mobilne telefone.[21] Oduzimanjem prezervativa, žene u prostituciji koje nemaju zdravstvenu zaštitu izlažu se riziku polno prenosivih bolesti i neželjene trudnoće.

Postojeće zakonsko rešenje, iako na prvi pogled izjednačava sve učesnike u prostituciji, imaće posebno negativne posledice po žene u prostituciji.[22] Ono ne samo da negativno utiče na pravni položaj žena u prostituciji, nego se nepovoljno održava na njihov celokupni društveni položaj, a posebno dovodi u ozbiljnu opasnost njihovo zdravlje.

Zaključak

Analiza pravnih propisa kojim je regulisana prostitucija kroz istoriju u Republici Srbiji pokazuje da su žene koje se bave prostitucijom, uprkos smenjivanju reglementacionog i prohibicionističkog pristupa, uvek snosile teret kažnjavanja. Sa aspekta pravnog položaja žena u prostituciji, zaključuje se da su različiti pristupi dali jednak rezultat, koji se ogleda u neravnopravnom položaju žena koje se bave prostitucijom u odnosu na korisnike usluga prostitucije.

U narednom periodu bilo bi značajno da zakonodavac uzme u obzir sociološko-ekonomske faktore koji žene kroz celu istoriju „guraju" u prostituciju. Čulinovićevo određenje prostitucije kao nesreće, jeste istinsko razumevanje prostitucije iz ugla žena koje se „opredele" za prostituciju, dok aktuelni

[20] Pavlović, S., Cvetinčanin-Knežević, H., op. cit. str. 66.

[21] Ibid., str. 73.

[22] Pejović, D., (2016). Prostitucija u uporednom pravu i pravu Republike Srbije. *Pravni zapisi*, *7* (2), str. 335.

prohibicionistički pristup ovo određenje obesmišljava u odnosu na žene u prostituciji. Stoga apelujemo na zakonodavca da uvođenjem abolicionističkog modela izvrši dekriminalizaciju žena u prostituciji u Republici Srbiji, a sve u cilju popravljanja njihovog sveukupnog položaja.

Pejović Dragana
A lawyer in Novi Sad and doctoral candidate at the Center for Gender Studies, The Association of Centers for Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies and Research, University of Novi Sad

A LEGAL STATUS OF WOMEN IN PROSTITUTON IN SERBIA THROUGH THE HISTORY

A b s t r a c t

The approach to the legal regulation of prostitution chosen by the state directly reflects the legal position of women in prostitution. Different approaches in a legal regulation of prostitution had changed in shorter or longer periods of time until the end of the Second World War. After the Second World War, there was introduced the prohibitive approach undergone minor changes throughout the time, but remained unchanged from the perspective of a legal status of women in prostitution.

THIS paper analyzes a legal position of women in prostitution in the period from the second half of the 19th century until today. The provisions of legal regulations through which the prostitution was regulated in the previously mentioned period in Serbia, will be analyzed by the normative method. The main goal of this research is to present the history of a legal status of women in prostitution in Serbia.

THE results of the research show that, throughout the history, the most present reglementation and prohibitionist approaches have had a negative impact on the legal position of women in prostitution in Serbia. So, it is necessary an abolitionist approach to be introduced in order to improve their overall position.

Keywords: *legal status of women in prostitution in Serbia, the approaches in a legal regulation of prostitution, prostitution, prohibitive approach, reglementation approach.*

Literatura

1. Čulinović, F., (1934). Žena u našem krivičnom pravu, Beograd, Globus
2. Kazneni zakonik Knjaževine Srbije od 29. marta 1860. godine
3. Krivični zakonik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 33/1929
4. Pavlović, S., Cvetinčanin-Knežević, H. (2018). U ime muškog naroda. Beograd, Autonomni ženski centar
5. Pejović, D., (2016). Prostitucija u uporednom pravu i pravu Republike Srbije. *Pravni zapisi, 7* (2), str. 324-338
6. Pravila o regulisanju prostitucije od 31. jula 1900. godine SBr. 6974.
7. Pravilnik za izvršenje Zakona o suzbijanju polnih bolesti, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije,* br. 141/1934
8. Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti u Beogradu, *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 10/1919
9. Radulović, D., (1986). Prostitucija u Jugoslaviji, Beograd, Zavod za izdavačku delatnost „Filip Višnjić"
10. Raspis Ministarstvo unutrašnjih dela PN 10072 od 10. decembra 1871. godine.
11. Zakon o javnom redu i miru Republike Srbije, *Službeni glasnik RS,* br. 6/16 i 24/18
12. Zakon o prekršajima javnog reda i mira, *Službeni list SAPV*, br. 8/70, 6/76, 10/76, 15/76, 22/84, 27/89, 32/89 i 37/89
13. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 13/49, br. 34/56 i *Službeni glasnik SRS*, br. 2/67
14. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, *Službeni glasnik SRS*, br. 20/69, 39/69, 27/70, 49/70 i 11/75 i *Službeni glasnik RS*, br. 32/91
15. Zakon o suzbijanju polnih bolesti, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 122/1934
16. Zakon o uređenju sanitetske struke i čuvanju narodnoga zdravlja, *Srpske novine*, br. 79/1881